

D88/08

9 september 1988

DAS MINISTERIUM FUER STAATSSICHERHEIT DER DDR
DE HORIZONTALE ORGANISATIE III: DE INLICHTINGDIENST

In dit derde en laatste deel van een serie FOCUSSEN over de horizontale organisatie van het ministerie voor Staatsveiligheid (Duits acroniem: MfS) wordt aandacht besteed aan de inlichtingencomponent van de Oostduitse geheime dienst. Alle onderdelen van het MfS, die zich specifiek bezighouden met inlichtingenactiviteiten in het buitenland (of de ondersteuning daarvan) zijn samengebracht in de Hauptverwaltung Aufklaerung (Duits acroniem: HVA), sinds maart 1987 geleid door luitenant-generaal Werner GROSSMANN. De organisatorische structuur van het HVA maakt duidelijk dat het MfS zich in offensieve zin voornamelijk concentreert op de Bondsrepubliek Duitsland (BRD). In het verleden is echter meer dan eens gebleken, dat de inlichtingendienst van het ministerie ook in staat is elders in West-Europa met succes te opereren.

Hoewel bij de opzet (van de geografische eenheden) van de HVA-organisatie oorspronkelijk is uitgegaan van de grenzen van bepaalde landen, heeft bij de feitelijke activiteiten steeds de nationaliteit van het te bespioneren doel als criterium gegolden. Dit betekent in de hedendaagse praktijk dat HVA-afdelingen, die informatie over de BRD dienen te verzamelen, ook in de Westeuropese buurlanden tegen Westduitse doelen actief (kunnen) zijn. In deze FOCUS worden daarom ook de HVA-onderdelen onder de loep genomen, die zich op het eerste gezicht primair op de BRD richtten.

DAS MINISTERIUM FUER STAATSSICHERHEIT DER DDR
DE HORIZONTALE ORGANISATIE III: DE INLICHTINGDIENST

Algemeen

De offensieve onderdelen van het ministerie voor Staatsveiligheid (MfS) van de DDR zijn samengebracht in de Hauptverwaltung Aufklaerung (Duits acroniem: HVA). Daarmee is duidelijk afgeweken van de opzet van het veiligheidsapparaat van het MfS, dat niet beschouwd kan worden als een eenduidige dienst onder eenhoofdige leiding, maar als een conglomeraat van min of meer zelfstandig opererende onderdelen. Juist in zijn centrale leiding en zijn functioneren als (enig) hoofddirectoraat blijkt de inlichtingencomponent van het MfS binnen de organisatorische hiërarchie niet alleen een min of meer afzonderlijke, maar ook een hoge positie te zijn toegekend.

Het HVA telt 2700 vaste medewerkers, van wie er ongeveer 1500 gestationeerd zijn op het hoofdkwartier van de inlichtingendienst aan de Normannenstrasse 22 te Berlijn. In organisatorisch opzicht zijn zij verspreid over vijftien afdelingen en drie zelfstandige secties, die zich direct of indirect met het feitelijke inlichtingenwerk bezighouden, en een aantal onderdelen, die ten behoeve van de dienst als geheel een of meer ondersteunende taken vervullen.

De primaire onderdelen van het HVA

Alle afdelingen van het HVA, die primair betrokken zijn bij het inlichtingenwerk in het buitenland, worden geleid door een kolonel of een luitenant-kolonel en zijn opgebouwd uit een aantal secties (Duitse term: "Referate"). In totaal elf van deze afdelingen ressorteren rechtstreeks onder de leiding van het HVA:

Afdeling I concentreert zich op de Westduitse ministeries en de hoogste autoriteiten in de BRD. Afzonderlijke secties zijn in het leven geroepen voor o.a. het ministerie van Buitenlandse Zaken, het ministerie van Duits-Duitse Betrekkingen, het ministerie van Binnenlandse Zaken en de Bureaus van de Bondskanselier en de Bondspresident. In de loop der jaren heeft de afdeling vooral informatie verzameld door vrouwelijke agenten binnen interessante doelen te werven of te planten in met name administratieve functies.

Een soortgelijke werkwijze wordt in de regel ook gevolgd door Afdeling II van het HVA, die zich richt op de Westduitse politieke partijen en organisaties, de vakbonden en de kerken en daarmee verbonden instellingen in de BRD. De afdeling bestaat uit vijf secties, die ieder een eigen werkterrein hebben:

- sectie 1: Christlich Demokratische Union Deutschlands (CDU) & Christlich-Soziale Union in Bayern (CSU)
- sectie 2: Sozialdemokratische Partei Deutschlands (SPD)
- sectie 3: Freie Demokratische Partei (FDP)

- sectie 4: Nationaldemokratische Partei Deutschlands
- sectie 5: Westduitse vakbonden en kerken.

Afdeling III dient inlichtingen te verzamelen over de Westeuropese landen met uitzondering van de BRD. Hoofddoel van dit HVA-onderdeel zouden Frankrijk, Engeland en de Scandinavische landen vormen. Daarnaast is het vergaren van informatie uit de diplomatieke vertegenwoordigingen van de Westeuropese landen in de BRD aan deze afdeling toevertrouwd.

Het verwerven van militaire inlichtingen vormt de hoofdtaak van Afdeling IV. Zij is vooral actief tegen het ministerie van Defensie van de BRD, het Westduitse leger en de NAVO-staven en -instellingen.

Afdeling VI is verantwoordelijk voor het opleiden en het 'binnensluizen' van MfS-agenten in het operatiegebied. Daarnaast houdt zij zich bezig met het opstellen en verstrekken van de daarbij benodigde reisdocumenten.

Afdeling VII is het analyse-onderdeel van het HVA. Alle door de operationele HVA-afdelingen verkregen gegevens -met uitzondering van inlichtingen van specifiek technisch-wetenschappelijke aard- worden door haar bestudeerd en geevalueerd. Materiaal dat geschikt is om het Oostduitse partij- en staatsapparaat te informeren, wordt doorgespeeld aan de "Zentrale Auswerte- und Informationsgruppe" van het MfS.

Afdeling VIII is belast met de vervaardiging van operationeel-technische hulpmiddelen (containers, sein- en coderingsmiddelen, foto- en geheimschriftmaterialen e.d.). Zij beschikt hiervoor over een aantal werkplaatsen in Berlijn-Hohenschoenhausen. Medewerkers van de afdeling instrueren HVA-agenten over het gebruik van de technische hulpmiddelen.

Afdeling IX houdt zich formeel bezig met de contra-spionage en lijkt daarmee vooral een defensieve taak te hebben, maar gaat in feite zeer offensief te werk. De afdeling is sinds 1974 actief en tracht vooral informatie te verzamelen over de geheime diensten van de BRD en de andere NAVO-landen. Voor 1974 waren dergelijke werkzaamheden toevertrouwd aan Hoofdafdeling II van het MfS.

De voorbereiding en uitvoering van "actieve maatregelen" berust bij Afdeling X. Haar werkzaamheden kunnen omschreven worden als het verspreiden van soms juiste maar onvolledige, soms ook volledig onjuiste gegevens met als doel de publieke opinie in met name de BRD te manipuleren en het daar gevoerde beleid tegenover de DDR om te buigen in een voor de Oostduitsers gunstige(r) richting. Over aard en omvang van de "desinformatieve activiteiten", die de laatste jaren door deze afdeling zijn ontplooid is weinig of niets bekend geworden. Het onderdeel is een van de zorgvuldigst afgeschermdde eenheden in het MfS.

De inlichtingenactiviteiten van Afdeling XI zijn gericht tegen Noord-Amerika, waaronder behalve de Verenigde Staten (VS) in ieder geval ook Canada dient te worden verstaan. De belangstelling van het onderdeel gaat evenwel vooral uit naar het politieke beleid van de VS. Afdeling XI is omstreeks 1968 voortgekomen uit Afdeling III van het HVA.

Dit laatste geldt ook voor Afdeling XII van de Oostduitse inlichtingendienst, die zich op de Derde Wereld orienteert. In de praktijk worden Japan, India, de Arabische staten en een aantal Latijnsamerikaanse en Afrikaanse landen hiertoe gerekend.

Behalve de hiervoor omschreven afdelingen, beschikt het HVA nog over een onderdeel dat geheel gespecialiseerd is in de wetenschappelijke en technische spionage: de Sektor voor Wetenschap en Techniek (SWT). De SWT heeft de opdracht om niet alleen met conspiratieve middelen informatie te verwerven op het haar toegewezen terrein, maar ook de verworven gegevens te analyseren en te ontsluiten voor de Oostduitse economie. De SWT is opgebouwd uit vier afdelingen:

- Afdeling XIII : verwerving van natuurwetenschappelijke gegevens, vooral in de disciplines (kern)fysica, biologie en chemie.
- Afdeling XIV : bemachtigen van inlichtingen over (micro)electronica en werktuigbouwkunde, waarbij een accent wordt gelegd op materiaal dat benut kan worden in de bewapeningsindustrie.
- Afdeling XV : verzamelen van documenten over het ontwerpen en bouwen van (militaire) voertuigen, machines en industriële complexen.
- Afdeling V : analyse van de door de operationele afdelingen XIII, XIV en XV verkregen gegevens, veelal in samenwerking met een aantal wetenschappelijke instellingen in de DDR.

Traditioneel is de SWT vooral actief in de BRD. De afgelopen jaren heeft het HVA-onderdeel ook in andere Westeuropese landen activiteiten ontplooid. De SWT is daarbij zo succesvol geweest, dat zij binnen het totale inlichtingenapparaat van het Oostblok een van de voornaamste leveranciers van wetenschappelijke en technische informatie uit het Westen is geworden.

Drie zelfstandige secties vormen tenslotte de kleinste primaire eenheden van het HVA:

- Sectie C/D is belast met het coderen en decoderen van het berichtenverkeer van het HVA en verantwoordelijk voor het opleiden van HVA-agenten in het gebruik van codes en geheimschrift.
- Sectie R is het registratie-onderdeel van het HVA en houdt dossiers bij over alle personen, die van belang zijn voor de operaties van de inlichtingendienst.
- de Grenssectie coordineert en leidt de in het grensgebied met West-Duitsland en West-Berlijn gestationeerde eenheden (de "Arbeitsgruppen Grenze"), die geheel gespecialiseerd zijn in het "sluizen" van agenten van de DDR naar de BRD en in omgekeerde richting.

De secundaire onderdelen van het HVA

Evenals het veiligheidsapparaat van het MfS, beschikt ook de inlichtingencomponent van het ministerie nog over een aantal onderdelen, dat niet direct bij de operationele activiteiten van de dienst betrokken is, maar in de totale HVA-organisatie een ondersteunende functie heeft. Het gaat hierbij in de eerste plaats om de Afdeling 21 voor "Rueckwaertige Dienste" (RD). Zij bestaat ongeveer tien jaar en vervult een aantal administratieve en logistieke taken ten behoeve van de andere HVA-onderdelen. In het recente verleden werden de secties Financien, Motervoertuigen en Bouwzaken als eenheden binnen de afdeling geïdentificeerd. De algemene opleiding van de vaste medewerkers van de inlichtingendienst wordt verzorgd door de School van het HVA te Belzig (district Potsdam), soms nog aangeduid als Afdeling XX. Behalve aan het typische inlichtingenwerk, besteedt de school nog steeds veel aandacht aan de ideologische scholing van de HVA-functionarissen, waarvoor zelfs een afzonderlijke leerstoel is gereserveerd. Hoewel de meeste leergangen te Belzig dienen te worden gevolgd, geeft de school ook schriftelijke cursussen, waarvoor de betrokken HVA-medewerkers door hun onderdeel niet voor kortere of langere tijd behoeven te worden afgestaan. Onduidelijkheid bestaat nog over de exacte plaats van een tweetal ondersteunende eenheden in de HVA-organisatie. De Sectie Kader, die zich bezighoudt met personeelsaangelegenheden, heeft in het verleden deel uit gemaakt van de Afdeling XX, maar zou nu een zelfstandige positie in de organisatorische structuur van de inlichtingendienst innemen. Hetzelfde zou tenslotte ook opgaan voor het met administratieve taken belaste Bureau van het HVA, dat tegen het einde van de jaren zeventig nog onderschikt was aan de hierboven omschreven Afdeling 21.

CORRECTIE FOCUS D88/07 D.D. 6 SEPTEMBER 1988:

In de vorige Focus over het MfS, handelend over de organisatie van het veiligheidsapparaat van het ministerie, staat op pagina 2 vermeld: "Hoofdafdeling III werd opgericht in het begin van de jaren door de... "

Dit moet zijn:

" Hoofdafdeling III werd opgericht in het begin van de jaren tachtig door de...

ORGANISATIE SCHEMA VAN DE MfS-INLICHTINGSDIENST (HVA)

